

Matija Korvin i obrana Kraljevine Hrvatske

Jurkić, Elizabeta

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:721575>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

ELIZABETA JURKIĆ

MATIJA KORVIN I OBRANA KRALJEVINE HRVATSKE
Završni rad

Pula, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

ELIZABETA JURKIĆ

MATIJA KORVIN I OBRANA KRALJEVINE HRVATSKE

Završni rad

JMBAG: 1219041969, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski jednopredmetni studij povijesti

Predmet: Uvod u hrvatski srednji vijek

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska srednjovjekovna povijest

Mentor: red. prof. dr. sc. Ivan Jurković

Pula, rujan 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Elizabeta Jurkić, kandidat za prvostupnika povijesti, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz nekog necitiranog rada te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 28. rujna 2018.

Student

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Elizabeta Jurkić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Matija Korvin i obrana Kraljevine Hrvatske* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 28. rujna 2018.

Potpis

SADRŽAJ

1	UVOD	1
2	VLADAVINA KRALJA MATIJE KORVINA	2
2.1	Dolazak na prijestolje	2
2.2	Pokušaj reforme vladajućih struktura	3
2.3	Ratovi upitne vrijednosti	4
3	ODNOSI KRALJA I PLEMSTVA	5
3.1	Otpor aristokracije	8
3.2	Pobuna protiv kralja 1471.	10
4	PAD BOSNE I POSLJEDICE PO KRŠĆANSKU EUROPU	11
5	KORVINSKI OBRAMBENI SUSTAV	13
5.1	Vojna moć Kraljevstva	14
5.2	Doba osmanskih provala	15
5.3	Bitka na rijeci Uni kod Broda Zrinskoga	18
6	KORVINOVA SMRT I KOLAPS NJEGOVA OBRAMBENOG SUSTAVA	19
7	ZAKLJUČAK	20
8	LITERATURA	21
9	SAŽETAK	23
10	SUMMARY	24

1 UVOD

Razdoblje vladavine Matije Korvina izuzetno je zanimljivo za hrvatsku historiografiju u kojoj je fokus istraživanja uglavnom bio usredotočen na obranu hrvatskog političkog, ali i vjerskog prostora od osmanskog nadiranja. Korvinovu vladavinu ponajprije će obilježiti uloga u obrani kraljevstva, ali i borba među elitnim slojevima društva Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Naime, još od razvijenog srednjeg vijeka u Europi se stvara atmosfera određene nesnošljivosti između aristokracije, s jedne, te nižeg plemstva i bogatog građanstva s druge strane. Stoga će se Korvin oslanjati na građane, kao i na niže plemiće, iz čijih redova je i sam vukao podrijetlo, u nastojanju da potisne aristokraciju. Međutim, njegov pokušaj ostvarivanja vlastitih, vrlo ambicioznih, planova udaljiti će ga od istinskih problema toga vremena, što će rezultirati pobunama i sukobima unutar vladajućih struktura.

U ovome radu posebnu pažnju posvetiti ću pitanju obrane hrvatskih srednjovjekovnih zemalja s naglaskom na ulogu kralja Matije Korvina po pitanju te obrane, njegova odnosa prema hrvatskom plemstvu te na ulogu nekih hrvatskih plemenitih rodova koji su se istakli boreći se u obrani kraljevstva i svojih patrimonija.

2 VLADAVINA KRALJA MATIJE KORVINA

2.1 Dolazak na prijestolje

Godine 1457. umro je Ladislav V., posljednji muški nasljednik loze Alberta Habsburgovca, te je ugarsko-hrvatsko prijestolje ostalo prazno. Rođak pokojnog kralja, Fridrik III. bio je jedan od kandidata za krunu sv. Stjepana, no velikaši nisu bili skloni prihvatiti stranca za vladara te su organizirali izborni sabor u Pešti 1458. godine na kojemu će biti izabrana nova dinastija. Među kandidatima za krunu, nalazili su se slavonski ban Nikola Iločki i palatin Ladislav Gorjanski, međutim, niže plemstvo je uspjelo u nakani da na prijestolje postavi nekoga tko je potekao iz njihovih redova. Tako je krunu sv. Stjepana dobio mlađi sin slavnog Ivana Hunyadija, uz gorljivu potporu Mihaela Szilagyija i Ivana Viteza od Sredne.¹ Dvije se godine ranije Hunyadijev stariji sin, Ladislav upleo u sukob s Ulrikom II. Celjskim. Njihov odnos opisan je kao „smrtno neprijateljstvo balkanskih kondotijera“, dvojice najmoćnijih velikaša u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu. Naime, nakon herojske obrane grada Beograda koju je vodio Ivan Hunyadi i njegove skore smrti u epidemiji kuge, njegov stariji sin je 1456. godine iz osвете organizirao ubojstvo Ulrika II., posljednjeg muškog potomka obitelji Celjskih. Kralj ga je Ladislav Posthum potom na prijevaran način dao uhititi i u brzom sudskom postupku osuditi na smrt, nakon čega je Ladislav Hunyadi na vrlo okrutan i smaknut, a Matija je na koncu završio u praškom zatvoru. Takva je spirala smrti završila pobunom ugarskog plemstva, bijegom kralja Ladislava u Prag, gdje je 23. studenog 1457. iznenada umro u osamnaestoj godini života.²

Prilikom izbora u Pešti, ugarski velikaši i plemstvo objavili su dekrete kojima je cilj bio ograničiti vlast novoizabranog kralja Matije od trenutka njegova stupanja na prijestolje. Tako je objavljeno da je kralj obvezan braniti Kraljevstvo o vlastitom trošku, bilo mu je zabranjeno nametati plemstvu poreze, te je banderije velikaša mogao pozivati izričito u slučajevima velike opasnosti. U isto to vrijeme, još neokrunjeni kralj, nalazio se u zatočeništvu u Pragu, međutim upravitelj Češkog Kraljevstva, Juraj Podjebradski, oslobodio ga je nakon smrti kralja Ladislava V.

¹ Franjo Šanjek (ur.), *Povijest Hrvata*, knj. 1, Zagreb, Školska knjiga, 2003., str. 349.

² Detaljnije u: Robert Kurelić, "Posljednji svjedok ubojstva: Frankopani i Celjski u petnaestome stoljeću", *Povijesni prilozi*, vol. 35, no. 50, 2016., str. 206.

Posthuma. Osamnaestogodišnjeg kralja Matiju na prijestolje je doveo Ivan Vitez, nakon čega se Matija uskoro otarasio skrbništva svoga ujaka Mihaela Szilagyija i počeo samostalno vladati. Od samoga početka, novi kralj je nastojao centralizirati državu i učvrstiti vlast, što nije naišlo na odobravanje aristokracije i feudalne elite Kraljevstva.³

2.2 Pokušaj reforme vladajućih struktura

Službenička mjesta kralj je popunjavao plemstvom, ali i obrazovanim građanstvom koje se vraća sa sveučilišta iz Italije ili Zapadne Europe. Na taj način htio je postići rasterećenje vlasti od volje aristokracije i magnata. Kralj je također uvećao ulogu sabora jer se oslanjao na njemu sklono, u radu sabora brojčano nadmoćno, niže i srednje plemstvo. Ipak, i dalje je poticao uspon velikaša koji su mu bili vjerni, primjerice češki plemić Jan Vitovec koji je, vjernom službom, stekao velike posjede u Slavoniji.

Reformu poreznog sustava proveo je do 1467. godine u svrhu povećanja kraljevskih prihoda. Sustav je bio ustrojen na sljedeći način: izravni porez u Ugarskoj bila je *dobit Kraljevske komore (lucrum camerae reigae)*, dok je u Slavoniji to bila *marturina (kunovina)*, odnosno zemljišni porez preimenovan u *komorni porez (tributum fisci regalis)*; što se neizravnog poreza tiče, i u Ugarskoj i Slavoniji to je bila *tridesetina* (uvozno-izvozna carina) preimenovana u *krunsku carinu (vectigal sacrae coronae)*.⁴ Promjena u ustrojstvu poreza međutim nije bilo. On je naime novoimenovanim porezima opteretio sve kraljeve podanike tako da je elita ostala bez starostečenih imuniteta, egzempcija od plaćanja poreza. Povećanje prihoda koje je Korvin tada postigao procjenjuje se i do 500%, a omogućilo mu je osnivanje stalne plaćeničke vojske za obranu od osmanskih upada, održavanje raskošnog dvora, financiranje ratova na zapadu i na koncu kao sredstvo za uvođenje što čvršće vlasti.⁵ Korvin je, kako bi dodatno uvećao prihode kraljeve riznice iz hrvatskih krunovina, 1481. godine sazvao *opći sud (iudicium generale)* u Zagrebu gdje je optužio ugledne hrvatske velikaše za zloupotrebe i nasilja. Među tom skupinom plemića bili su i knezovi Blagajski te Frankapani i Zrinski, a osuđeni su na smrt i gubitak posjeda.

³ Šanjek (ur.), *Povijest Hrvata...*, str. 350.

⁴ *Isto*, str. 353.

⁵ Neven Budak – Tomislav Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, Zagreb, Školska knjiga, 2006., str. 279.

Ipak, kralj ih je pomilovao uz uvjet da odobre nove kraljevske poreze u Slavoniji.⁶ Ovim primjerom dočarana su i nastojanja kralja Korvina da osnaži središnju vlast u čitavu Kraljevstvu.

2.3 Ratovi upitne vrijednosti

Prihode koje je kralj prikupljao poreznom reformom od 1467. godine, koristio je, u najvećoj mjeri, za pokretanje ratova u austrijskim zemljama i u Češkoj.⁷ Matiji Korvinu Hrvatska je bila samo periferni aspekt političke djelatnosti. Njegovi dugoročni interesi i planovi bili su usmjereni prema Europi. On sanja o monarhiji i carskom naslovu. Njegovi uzaludni sukobi s Fridrikom III. iscrpljujući su i ne ostavljaju mu mnogo sredstava niti snage za obračun s problemima na Balkanskom poluotoku.⁸

Češka situacija odvijala se tako što je papa Pavao II. 1466. godine optužio kralja Jurja Podjebradskog za krivovjerje i lišio ga kraljevskog dostojanstva te zamolio Korvina i Fridrika III. za pomoć. Korvin je, tijekom svoje vladavine, održavao kontakte s papinstvom, štoviše, trudio se izvršavati papine molbe kako bi mogao osigurati tako značajnu podršku ukoliko bude bilo potrebe. Kontakte su održavali putem legata s obiju strana. Jedan je od kraljevih poslanika bio i Miklós Nyújtódi Székely, podrijetlom erdeljski plemić. Krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina 15. stoljeća, Korvinov zadatak bio je dakle suzbijanje heretika u Češkoj i Poljskoj prilikom ratovanja s Jurjem Podjebradskim. U sačuvanim rukopisima vidljivo je kako je Matija bio nezadovoljan i kako je očekivao veću podršku pape za rješavanje situacije u srednjoj Europi. Naglašavao je svoju spremnost na bezuvjetnu podršku papi, ako papa učini isto za njegovo Kraljevstvo. Korvin je diplomatskim putem tražio saveznike za svoje ambiciozne planove, a kako su se interesi pape Pavla II., barem donekle podudarali s kraljevim planovima, njihova suradnja i savezništvo postalo je neizbježno, posebice nakon jačanja osmanskog pritiska kada će Sv. Stolica pokušavati preuzeti odgovornost i poduzimati mjere za spas kršćanske Europe.⁹ Dvije godine kasnije, kralj Korvin pokreće pohod na Češku koji traje do 1471., iste

⁶ Šanjek (ur.), *Povijest Hrvata...*, str. 353.

⁷ *Na ist. mj.*

⁸ Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*, Zagreb, Školska knjiga, 2007., str. 89.

⁹ Antonin Kalous, "Kralj Matjaš Korvin i papinstvo početkom 1472. godine: Miklós Nyújtódi Székely u Rimu", *Povijesni prilozi*, vol. 52, no. 52, 2017., str. 9.

godine kada umire kralj Juraj Podjebradski. Matijaš je osvojio Moravsku te je, s Vladislavom Jagelovićem sklopio mir kojim je odlučeno da će Korvin priznati Jagelovića za češkog kralja i pritom zadržati posjede koje je osvojio na pohodima.

Iscrpljujući i duži bio je pak rat kralja Korvina i cara Fridirka III. (1477. – 1488.), tijekom kojega je Matijaš osvojio Beč (1485. godine). No, nije uspio u svome krajnjem cilju jer su, 16. veljače 1486. njemački staleži izabrali Fridrikova sina – vojvodu Maksimilijana za svetorimskoga njemačkog kralja. Ovakva politika i (ne)uspjesi koje je donijela Korvinu očitovali su se u pobuni koju su protiv njega podigli njegovi suvremenici.¹⁰ Moguće je da je Matija Korvin ratovanjem u srednjoj Europi (Njemačkoj i Češkoj) nastojao nadoknaditi eventualne gubitke teritorija prilikom ratovanja s Osmanlijama, ili je povod tomu bila ideja o stjecanju gospodarski razvijenih posjeda, koji nisu bili ugroženi osmanskom opasnošću, i s kojih bi zahvaljujući velikim prihodima mogao bez „pomoći“ zapadne Europe samostalno i uspješno ratovati protiv Osmanlija. U svakom slučaju, njegov napor bio je uzaludan jer nije do kraja ostvario svoje zamisli, a potratio je vojnu moć koju je mogao i trebao upotrijebiti u područjima svoga Kraljevstva koja su bila pod snažnim osmanskim pritiskom.

3 ODNOSI KRALJA I PLEMSTVA

U Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu plemstvo je bilo definirano posjedovanjem zemlje i bilo je posebna društvena skupina izjednačenog pravnog statuta, ali raslojena unutar sebe s obzirom na imovni cenzus. Razlike se dakle uočavaju prilikom usporedbe bogatstva među plemićima. Tako se razlikuju velikaši/magnati (baruni – u vlasništvu od 100 do 200 poreznih jedinica, kneževi/grofovi – od 200 do 500 poreznih jedinica, i vojvode više od 500) te srednji/dobrostojeći (od 20 do 100) i niži plemići (do 20 poreznih jedinica). Kako unutar zemalja krune sv. Stjepana pravne razlike u statusu plemića nisu postojale, tako je i vertikalna društvena mobilnost relativno bila česta pa su i niži plemići dosegali voljom vladara visoke dužnosti i položaje u Kraljevstvu.¹¹

¹⁰ Šanjek (ur.), *Povijest Hrvata...*, str. 353.

¹¹ Borislav Grgin, "Plemićki rod Deževića Cerničkih u kasnome srednjem vijeku", *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi*, no. 1, 2012., str. 109.

Spomenimo plemeniti rod Deževića, po čijim se sačuvanim ispravama može zaključiti kako su bili među najlojalnijim pristašama novoga kralja. Godine 1476. ostalo je zapisano kako kralj Korvin potvrđuje Deževićima Cernik i posjede u Požeškoj županiji.¹² Na području te županije i savsko-dravskog međuriječja, Deževići su bili jedna od najistaknutijih i najambicioznijih plemićkih obitelji te su se na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće izdignuli iz okvira srednjeg plemstva i počeli se smatrati velikašima, a ujedno i novim moćnim čimbenikom u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu.¹³

Među velikašima je, primjerice, knez Stjepan Frankapan, pruživši potporu novome kralju, zauzvrat od njega očekivao darežljivost prilikom diobe baštine Celjskih, jer su Frankapani po ženskoj liniji polagali prava na imanja izumrlih rođaka Celjskih. O ugledu i važnosti Stjepana Frankapana najbolje svjedoči činjenica da je bio jedan od sudionika sabora u Mantovi koji je organizirao papa Pio II. s ciljem pokretanja križarskog rata protiv Osmanlija. Po povratku, kralj je stavio Stjepana i njegova sina Bernardina pod posebnu zaštitu. Ohrabren kraljevim povjerenjem, Stjepan je uspio 1460. godine premjestiti sjedište Krbavske biskupije iz Udbine u Modruš. Time je uspio u nastojanjima da uveća važnost i ugled jednoga od svojih središta, grada Modruša.¹⁴ Promjenu sjedišta biskupije najteže su prihvatili knezovi Kurjakovići, a svoje nezadovoljstvo pokazali su time što su zatočili biskupa Nikolu Modruškoga.¹⁵ Međutim, njihovi naponi pokazali su se uzaludnima jer je, intervencijom Mlečana, biskup pušten iz zatvora, a sjedište biskupije ostalo je u Modrušu. U narednim godinama moć Stjepana Frankapana i samoga Modruša raste sve do osvajanja Bosne 1463. godine kada Osmanlije počinju pljačkati i modruška područja.¹⁶ Frankapan je bio prisiljen tražiti pomoć Mletačke Republike i cara Fridrika III., jer je Korvinova pomoć bila nedostatna. U isto vrijeme, kralj počinje provoditi oštru apsolutističku politiku, te iz nerazjašnjenih okolnosti, protjeruje biskupa Nikolu Modruškoga u Italiju, koji je na njegovu dvoru imao ulogu papina legata. Time je Stjepan Frankapan izgubio, ne samo moćnog zagovornika i suradnika na kraljevu

¹² *Isto*, str. 108.

¹³ *Isto*, str. 109.

¹⁴ Borislav Grgin, "Modruš između kneževa Frankapana, Osmanlija i kraljevskih vlasti, 1458–1526.", *Modruški zbornik*, vol. 3, no. 3, 2009., str. 43.

¹⁵ Mislav Elvis Lukšić, "Zatočeništvo Nikole Modruškoga kod Krbavskih knezova g. 1462.", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, no. 42, 2000., str. 105-171.

¹⁶ Lovorka Čoralić, "Prekojadranska iseljavanja iz Modruša od XIV. do XVI. stoljeća (s posebnim osvrtom na zajednicu modruških iseljenika u Mlecima)", *Modruški zbornik*, vol. 3, no. 3, 2009., str. 105.

dvoru, već je Korvin počeo sumnjati i u njegovu lojalnost. Štoviše, kralj se počeo zanimati za modruško područje zbog njegova strateškog značaja na razmeđu puteva unutrašnjosti Kraljevstva i Jadranskog mora (Zagreb–Senj), a dakako i zbog pravca osmanlijskih provala koje su preko Modruša ulazile u austrijske pokrajine, Italiju i Istru. Frankapan se 1465. godine obratio Veneciji za pomoć naglasivši važnost obrane Modruša za sigurnost mletačkih posjeda i time je ishodio njihovu zaštitu. Posve je jasno da Korvin nije odobravao poteze Stjepana Frankapana jer su njegovi odnosi s Fridrikom III. i Venecijom narušavali kraljevski autoritet, međutim Frankapan (kao ni ostalo ugroženo hrvatsko plemstvo) nije imalo u tom času boljeg izbora. Naime, pred njihovim očima nestajali su ljudi i posjedi pod naletima akindžijskih četa, a kralj nije slao pomoć već je bio zaokupljen vlastitim političkim interesima. Na kraju je reagirao onako kako gotovo nitko u Hrvatskoj nije očekivao –oduzimanjem Senja Frankapanima i stvaranjem Senjske kapetanije. No, posljedica Korvinova oduzimanja Senja (kasnije i Vinodola) bila je gubitak otoka Krka, ali i približavanje ugroženih Frankapana Veneciji.¹⁷ Dakle, kraljev pritisak na frankapanske posjede rezultirao je konačnim oblikovanjem mletačkog posjeda na istočnom Jadranu. Odnosi su se ipak između Frankapana i Korvina uskoro izgladili i knez Stjepan je pristajući na kompromis (povratak Senja Frankapanima nakon protjerivanja Osmanlija iz Bosne) uspio od kralja dobiti potvrdu za sve svoje posjede, što mu je znatno olakšalo posao prilikom širenja pograničnih područja. U sukobima s drugim plemićima, sada je imao potporu kralja što je rezultiralo time da su Frankapani za vladavine Matije Korvina uspjeli, ne samo očuvati postojeće, već i proširiti vlastite posjede. Godine 1481. umire knez Stjepan Frankapan i nasljeđuje ga sin Bernardin.

Matija Korvin najradije se oslanjao na pripadnike srednjeg plemstva, jer je bilo ne samo brojno, već je bilo i dovoljno bogato da dolično vojno obrazuje i opremi svoje članove, ali ih je isto tako slalo na prestižna sveučilišta Europe. Primjer takve obitelji u Slavoniji su Berislavići, koja vrhunac svoje moći postiže upravo u doba naj snažnijeg osmanskog pritiska na područjima u Požeškoj i Vukovskoj županiji te u Bosni. Pojedinci iz ove obitelji dospjeli su na visoke položaje. Tako je, primjerice, Nikola jedan od kapetana kraljevstva, a Bartol je vranski prior.¹⁸ Stekavši nova

¹⁷ Naime, tijekom priprema Korvinova kapetana Blaža Podmanickog za pohod na otok Krk, Ivan Frankapan je, 1489. godine otok predao Mletačkoj Republici; usp. Šanjek, (ur.), *Povijest Hrvata...*, str. 355.

¹⁸ Marija Karbić, "Hrvatsko plemstvo u borbi protiv Osmanlija. Primjer obitelji Berislavića Grabarskih iz Slavonije", *Povijesni prilozi*, vol. 31, no. 31, 2006., str. 73.

imanja (Bijela Stijena, Totuševina i Komogovina s Gradušom), Franjo je Berislavić imovno, mada ne i formalno, ušao u red magnata pa nije čudno što mu je suprugom postala grofica Barbara Frankapan.¹⁹ Odnos Berislavića i Korvina bio je uzajamno koristan. S obzirom na područja koja su se nalazila u posjedu Berislavića, ne čudi da je kralj bio primoran poticati njihov društveni uspon i pomagati u obrani posjeda jer su graničila s osmanskim. Berislavići su pak, zbog izloženosti napadima, postali vrsni ratnici i dobro su poznavali neprijatelja. Upravo zbog toga, pripadnici ove obitelji, obnašali su dužnosti jajačkog i srebreničkog bana.

Krajem 15. stoljeća hrvatsko plemstvo počinje gubiti povlašteni položaj koji su uživali u ranijim razdobljima. Drastično se također mijenja i svakodnevica njihova života. Još za vladavine kralja Korvina nositelji protuosmanske obrane na granici svakodnevno se bore kako bi preživjeli i sačuvali svoj patrimonij, a zbog nedostatka pomoći od strane centralne vlasti nemali je broj primjera otimačine i raznih zlouporaba. Za takvih sukoba puno lošije prolaze niže rangirani na hijerarhijskoj ljestvici, odnosno oni slabijega društvenog statusa.

3.1 Otpor aristokracije

O tome koliko je odnos vladara i aristokracije bio kompleksan zbog različitih, a često i suprotstavljenih ciljeva, svjedoči i pokret feudalne elite protiv budimskog dvora na prijelazu 14. u 15. stoljeće. Naime, aristokracija teži ka odnosu u kojemu je vladar apsolutno podvrgnut njezinim zahtjevima, te se žestoko odupire svakom pokušaju centralizacije.²⁰ U sukobima sa slavonskom feudalnom vlastelom, Korvin je oslobođanjem od poreznih tereta nastojao ojačati jedino jako gradsko uporište – Gradec.²¹ Pokušavao je pronaći nove saveznike i među nižim slojevima slavonskog plemstva, koje bi njegovom zaslugom ulazilo u red velikaša od tog časa sklonih “svoje glavo” se ponašati.²² Dakle, pokušavao je stvoriti uporište apsolutističkim težnjama no njegovi pokušaji nisu se pokazali uspješnima. Najveći razlog za to ležao

¹⁹ Vidi više: Ista, “Položaj pripadnika visokog plemstva u hrvatskim zemljama. Primjer Barbare Frankapan”, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 30, 2012., str. 145-154.

²⁰ Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje...*, str. 89.

²¹ *Isto*, str. 192.

²² Šanjek, (ur.), *Povijest Hrvata...*, str. 354.

je u činjenici da je gospodarska razvijenost gradova, u to doba, bila preniska da bi mogla konkurirati moći plemstva.²³

Najistaknutiji predstavnici aristokracije odupirali su se kraljevim reformama i idejama iz ideoloških razloga, ali i kako bi sačuvali svoj položaj u društvu, te materijalne interese. Plemički stalež u djelovanju protiv Korvina predvodili su Ivan Vitez od Sredne i Ivan Česmički. Uz to, bili su i istaknuti predstavnici korvinskog društvenog i humanističkog kruga. Ivan Vitez bio je osoba od povjerenja, kojeg je, Matiji preporučio njegov otac Ivan Hunyadi i to, ni manje ni više, nego za organizatora kraljeve vlasti. On je svoju karijeru započeo kao notar u kancelariji kralja Sigismunda, gdje upoznaje Ivana Hunyadija i postaje odgajateljem njegovih sinova, a godine 1445. imenovan je za biskupa u Velikom Varadinu. Nakon Hunyadijeve smrti, bio je jedan od predvodnika Matijaševe kandidature za ugarsko-hrvatskog kralja.²⁴ Vitez je bio taj koji je doveo Matiju na prijestolje 1458. godine nakon zatočeništva u Pragu. Netom nakon što je Matija izabran za kralja, Vitez postaje kancelar i uskoro ostrogonski nadbiskup. Godine 1465. Matiju Korvina je okrunio krunom sv. Stjepana upravo Ivan Vitez, kao primas Ugarske. Vitez je sudjelovao i u stvaranju Kraljevstva s jakom središnjom vlasti u rukama Korvina, no njihovi putevi se razilaze onog trenutka kada Matija odlučno krene u smjeru apsolutističke vladavine, a Vitez se pak zadržava na ideji o parlamentarnoj monarhiji u kojoj pored kralja i staleški sabor sudjeluje u upravljanju. Njegov nećak bio je Ivan Česmički (Janus Pannonius) latinistički pjesnik, koji se, nakon studiranja u Italiji, vratio u domovinu i postao biskup grada Pečuha.²⁵ Potkraj 1463. godine, Česmički prati Korvina u njegovu pohodu na Jajce. To putovanje ostalo je zapisano u stihovima elegije pod naslovom *Matija kralj ugarski govori Antunu Konstanciju, pjesniku italjskom*. U njima, Česmički sažima „kraljeva politička gledišta o stupnju europske protuosmanske moći i vladarevoj osamljenosti.“²⁶ U njima nalazimo i reakcije kralja Korvina na izostanak europske pomoći u osmanskome otporu:

*Tko misli, da pritekne u pomoć mojoj stvari,
Francuska spava, Španjolska za Krista baš ne mari,
Engleska propada od pobune velikaša,*

²³ Isto, str. 90.

²⁴ Isto, str. 354.

²⁵ Isto, str. 354.

²⁶ Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje...*, str. 91.

A susjedna Njemačka u besciljnom zborovanju vrijeme trati.

Italija se i dalje svojom trgovinom bavi.

*I nikoga, osim Venećana, briga za mnom ne mori.*²⁷

Iz ovih stihova iščitavamo, ne samo osjećaj bespomoćnosti i samoće kralja Korvina, već dobivamo i uvid u sliku Europe u očima ugarsko-hrvatskog vladara. Razlog njihove ustrajnosti i odlučnosti u otporu kraljevoj rastućoj moći krije se u činjenici da je Korvin težio ka apsolutističkoj vlasti, ali dvojica Ivana to nisu željeli dozvoliti. Taj sukob bio je potican i načinom na koji je kralj vodio vanjsku politiku u srednjoj Europi – konstantni sukobi s Habsburgovcem Fridrikom III. i pohod na Češku 1468. godine. Aristokracija je također pružala otpor odbijajući priznati porezne reforme. Pokušavala je dakle uskratiti isplatu poreza, a to je posljedično utjecalo i na slabljenje protuosmanskog otpora.²⁸ Pobuna je ipak završila pogubno za njih, osobito za Ivana Viteza i nećaka mu Ivana Česmičkog. Korvin je pokazao svoju moć i obojici je sudbina bila ista – tamnica. Nakon puštanja iz zatočeništva, Vitez je 1472. godine umro, a njegov nećak Česmički pobjegao je u Medvedgrad, gdje i on umire iste godine.

3.2 Pobuna protiv kralja 1471.

Predvodnici otpora, Ivan Vitez i Ivan Česmički, ugarsko-hrvatsko prijestolje ponudili su poljskom kralju Kazimiru Jageloviću, ali nisu uspjeli u svojim nakanama jer je kralj Korvin za urotu doznao na vrijeme. Kralj Kazimir je krenuo iz Krakova prema Budimu s nadom da će ugarski plemići podržati njegov pothvat, ali se politička situacija poprilično izmijenila nakon budimskog sabora i nije naišao na toplu dobrodošlicu. Ipak, Ivan Česmički ponudio mu je utvrđeni grad Njitru (današnja zapadna Slovačka). Korvin je brzo reagirao. Dio vojske je poslao u Ostrogon kako bi spriječio Ivana Viteza u dočeku novoga kralja i prisilio ga na predaju. Čim je Vitez vidio da je izgubljena prednost, prihvatio je mir s time da Korvinu kao zakonitom vladaru, preda svoje gradove i tvrđave pouzdanim kapetanima koji kralju moraju položiti prisegu te da će, po potrebi, u svoje gradove primati kraljevsku vojsku. Korvin se pak obvezao da će ostaviti Vitezu sve časti i posjede, a ukoliko ubuduće bude dolazilo do nesporazuma među njima – riješit će ih kraljevo vijeće. Nakon toga se

²⁷ Isto, str. 93.

²⁸ Isto, str. 92.

kralj s glavninom vojske zaputio prema Njutri zarobiti uzurpatora, no Kazimir mu je predao grad te je pušten natrag u svoju domovinu.

Što se tiče obračuna s Ivanom Česmičkim, kralj nije znao gdje se Česmički nalazio od trenutka kada je predao Njitru u posjed kralju Kazimiru. Stoga je slao pisma šleskim vojvodama moleći ih da zarobe odmetnika ukoliko bude prolazio njihovim krajevima, ali Česmički se skrivao u Slavoniji, točnije u Medvedgradu.²⁹ Godinu dana kasnije umiru oba Ivana i pokret se ugasio zajedno s njima.³⁰ Pobuna protiv kralja 1471. godine ipak je uspjela u jednome od svojih nastojanja, dokazala je kako postoji ograničenost kraljeve vlasti na način da je natjerala kralja na javno odreknuće od osnovnih značajki apsolutističke vladavine. Tako je Matija bio primoran, na saboru u Budimu, obvezati se na sazivanje sabora svake godine i obećati kako neće raspisivati izvanredne poreze bez odobrenja aristokracije. Situacija se promijenila desetak godina kasnije kada je Matija, početkom 1481. godine, na sudu u Zagrebu optužio pripadnike najistaknutije plemićke elite (Frankapane, Zrinske i Blagajske) da su krivi za zločine i štetu načinjenu nižem plemstvu. Sud je okončao prijetnjom. Ishod je bio sljedeći: kralj je poništio sve osude, a pripadnici plemstva pristali su na nove poreze u Slavoniji.³¹ Iz toga je vidljivo kako kralj nije odustajao od svoje vizije apsolutizma, ali sveprisutna je i ograničenost njegove moći jer je na koncu, kako bi nametnuo svoju volju, pristao na kompromis. Ishod je, dakako išao njemu u korist, međutim nije ga zadobio načinom na koji je želio. Predstavnici aristokracije bili su odlučni u svom otporu.

4 PAD BOSNE I POSLJEDICE PO KRŠĆANSKU EUROPU

Sredinom 15. stoljeća jedna je europska država ipak nastojala uključiti svoje snage u borbu s Osmanskim Carstvom. Kao dobar poznavatelj prilika u srednjoj i jugoistočnoj Europi, budući papa postao je tajni pisar i savjetnik njemačkog cara Fridrika III.³² Humanist Enea Silvio Piccolomini obvezao se, prilikom izbora za papu 1458. godine, da će povesti križarski rat protiv nadirućih osvajača. Uskoro nakon

²⁹ Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata*, knj. 4., Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1973., str. 111.

³⁰ Šanjek (ur.), *Povijest Hrvata...*, str. 354.

³¹ Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje...*, str. 92.

³² Šanjek (ur.), *Povijest Hrvata...*, str. 350.

toga, pod osmansku vlast pada Srpska despotovina i započinje intenzivno osvajanje Bosne. Papa je, iste godine (1459.), u Mantovi sazvaio skup europskih vladara nastojeći ujediniti sve kršćanske zemlje u ratu protiv islama, a posebice one koji su trebali biti nositeljima otpora, misleći pritom na njemačkog cara Fridrika III. i ugarsko-hrvatsko kralja Matiju Korvina.³³ Francuski kralj i njemački car nisu podržali papin prijedlog, a nije mu bila sklona ni Mletačka Republika te je skup zaključen bez rezultata. Godinu dana kasnije, papa je pozvao Zapad u rat protiv Osmanlija, ali je i ovaj pokušaj završio kao prethodni.³⁴ Unatoč neuspjesima, papa nije klonuo u svojim nastojanjima već je preusmjerio svoje djelovanje prema Bosni. Njegov legat je 1461. godine okrunio novog bosanskog kralja Stjepana Tomaševića u znak legitimacije vlasti i potpore Svete Stolice Bosni.³⁵

Sultan Mehmed II. je, 1453. godine, nakon zauzimanja Carigrada i ostataka Bizantskog Carstva, nastavio osvajanjem Smedereva 1459. godine i s pretvaranjem despotovine Srbije u pašaluk. Logičan idući potez bilo je osvajanje Bosne. Stoga je osmanski utjecaj i pritisak, s vremenom, sve više rastao. Osmansko Carstvo je prijeteći ratom novčano iscrpljivalo Bosansko Kraljevstvo zbog čega se kralj Stjepan Tomašević našao u nezavidnoj situaciji – s jedne strane bio je obeshrabren krizom u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, a s druge je trpio pritisak nadirućih Osmanlija.³⁶ Sudbina Bosanskog Kraljevstva nije bila obećavajuća. Već je u svibnju 1463. sultan Mehmed II. ušao na njezin teritorij. Kralj Stjepan Tomašević je bijegom odgodio neizbježno, da bi konačno, nakon Bobovca i Jajca, bio uhvaćen i pogubljen u Ključu.³⁷

Uoči tih događaja dolazi do promjene u odnosima europskih vladara. Situacija se mijenja, Osmanlije se približavaju te se države Apeninskog poluotoka, osobito Venecija, osjećaju ugroženo. Stoga jača politička struja koja se zalaže za rat protiv Osmanlija, a svesrdno ju potiče i papa Pio II. Uoči osvajanja Bosne, Venecija je ustupala redovitu novčanu pomoć Korvinovu protuosmanskom sustavu, a diplomatskim zalaganjem pape Pija II., sklopili su mir Fridrik III. i Matija Korvin. Kralj Korvin pristaje na ovakav razvoj situacije iz razloga što je osmansko osvajanje došlo pred njegov prag. Padom Bosne, srednjovjekovna Hrvatska postaje najugroženija

³³ Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje...*, str. 93.

³⁴ Šanjek (ur.), *Povijest Hrvata...*, str. 350.

³⁵ Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje...*, str. 94.

³⁶ Šanjek (ur.), *Povijest Hrvata...*, str. 350.

³⁷ *Isto*, str. 351.

država koja stoji na putu prema osmanskim krajnjim ciljevima, te kralj, iste godine, potpisuje ugovor o nasljedstvu s Fridrikom III. Korvin osigurava vlastito zaleđe tako što priznaje Habsburgovcima pravo na ugarsko-hrvatsko prijestolje, ukoliko on sam ne bude imao nasljednika. Venecija se odlučuje na sklapanje ratnog saveza s Korvinom i obvezuje se na pomorski rat s 40 ratnih lađa i kopneni rat na Peloponezu i u Dalmaciji s konjaništvom i pješastvom.³⁸ Zahvaljujući naporima pape Pia II. stvorena je eto osnovica za žestoki protunapad kršćanske Europe. Korvin je određen za predvoditelja pohoda na Balkanskom poluotoku, a papinski grad Ancona bio je predviđen za okupljanje križarske vojske i brodovlja. Međutim, tijekom priprema za pohod izbila je epidemija kuge u Anconi, u kojoj je umro i papa Pio II. te se sve pripreme prekidaju, a potom i čitava ideja križarskog pohoda doživljava potpuni fijasko.³⁹

5 KORVINSKI OBRAMBENI SUSTAV

Sultan je nedvojbjeni vladar Balkanskog poluotoka od bitke kod Varne 1444. godine kada je uništio kršćansku vojsku i dokazao svoju premoć. Početni je nalet Osmanlija nakratko zaustavio Ivan Hunyadi pobjedom kod Beograda 1456. godine. Ta ključna ugarska utvrda na Dunavu postala je glavni cilj osmanskih napadača zbog svoje strateške važnosti na putu od Carigrada do Panonske nizine.⁴⁰ Napadačke zamisli bilo kojega europskih vladara, a poglavito Matije Korvina, bile su nerealne i oni su to s vremenom uvidjeli. Jedina opcija bila je pokušati zaustaviti osmansko širenje.⁴¹

Kralj Korvin je, krajem 1463. godine, Osmanlijama preteo Jajce, a iduće godine i Srebrenik te ih je organizirao kao središta novoosnovanih vojno-civilnih jedinica – banata – radi zaštite Hrvatske i Slavonije. Bosansko Kraljevstvo je potom prepustio knezu Nikoli Iločkom te ga instalirao kao vazalnog kralja sa zadatkom da preotme ostatak Bosne Osmanlijama.⁴² Godine 1469. tim je banatima s Kliškom i Počiteljskom kapetanijom u Hrvatskoj pridodao i Senjsku kapetaniju šireći tako u

³⁸ *Isto*, str. 351.

³⁹ Vidi više: Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje...*, str. 93.

⁴⁰ Budak – Raukar, *Hrvatska povijest...*, str. 277.

⁴¹ Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje...*, str. 94.

⁴² Budak – Raukar, *Hrvatska povijest...*, str. 278.

dubino svog teritorija obrambeni sustav. Dio prvog reda Korvinova obrambenog bedema činili su dakle tvrđave Knin, Ostrovica, Klis i Počitelj južno od Velebita, a preko Jajačkog i Srebreničkog banata protezao se do ugarskog Beograda.⁴³

5.1 Vojna moć Kraljevstva

Provedbom financijske reforme kralj je imao dovoljno sredstava da podigne plaćeničku vojsku, koja je u tadašnjoj Europi postajala sve popularnija, pogotovo u vrijeme Stogodišnjeg rata. Osim plaćeničke, kralj je još imao vojsku velikaških banderija, plemićke vojske i *militiae portalis*.⁴⁴ Potonja je igrala najmanju ulogu iz razloga što je ovisila o slaboj organiziranosti plemstva po županijama. Uskoro je i plemićka vojska gubila na vrijednosti, dok su velikaški banderiji igrala presudnu ulogu uglavnom na južnim granicama, gdje je vlast kralja bila najslabija. Međutim, banovi Hrvatske, Slavonije, Mačve, Beograda i Severina bili su podvrgnuti kralju te su sudjelovali u kraljevskoj vojsci, uzdržavajući banderije od prihoda sa posjeda koje su dobili od vladara zbog odrađivanja banske dužnosti. Veliku važnost imala je odluka kralja da velikaše oslobodi vojne dužnosti u zamjenu za izvanredne poreze, jer je tim sredstvima mogao uzdržavati plaćeničku vojsku.⁴⁵ Matija je znao da među plemićkom elitom postoji averzija prema njemu, stoga je bio skloniji uzeti njihove novce i unajmiti plaćenike, koji će mu biti vjerni sve dok ih redovno isplaćuje te je ona s vremenom postala osnovica kraljevske moći. Osim toga, plaćenička vojska sastojala se od vojnika različitih po narodnosti, stoga je ona bila spoj različitih oblika ratovanja.

Na temelju nekih mletačkih dokumenata dolazimo do zaključka da je vojska Matije Korvina mogla brojati između 100 i 120 tisuća vojnika. Plaćenička je vojska ugarsko-hrvatskog kralja osnažila i unutarnju politiku države. Smanjivanjem broja banderijalnih postrojbi dolazi do prestanka kraljevske obveze da velikašima isplaćuje novac za svrhe ratovanja. Usprkos svim prednostima koje pruža plaćenička vojska,

⁴³ Detaljnije u: Ferenc Szakály, "The Hungarian-Croatian Border Defense System and Its Collapse", u: János M. Bak – Béla B. Király (ur.), *From Hunyadi to Rakóczi. War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, Brooklyn: Brooklyn College Press, 1982., str. 141-158; Bernardin Frankapan Modruški, Bernardin, *Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku (1522.)*, prir. Ivan Jurković – Violeta Moretti, Modruški zbornik: Posebna izdanja, knj. 1, Zagreb: Katedra Čakavskog sabora Modruše, 2010., str. 24-40.

⁴⁴ Borislav Grgin, *Počeci rasapa (kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska)*, Zagreb: Ibis grafika d.o.o., 2002., str. 31.

⁴⁵ *Isto*, str. 31.

ona je istovremeno bila i najveći državni trošak. Smatra se da je za uzdržavanje ovakve vojske bilo potrebno izdvajati godišnje između 600 i 700 tisuća florena, a to je bilo vrlo teško održivo s obzirom na priliv novca u kraljevu blagajnu. Iako je dobar dio plaća dolazio iz osvojenih i okupiranih područja, dodatan udarac financijama ležao je u ratovanju plaćeničke vojske uglavnom izvan Ugarsko-Hrvatskoj Kraljevstva, što je dovodilo do odliva novca u druge zemlje.⁴⁶

Glavni dio Matijine vojske bila je laka konjica, odnosno husari, koja je bila tipična za nomadska plemena. Na taj način su i Mađari prije pola tisućljeća pristigli u Panoniju, stoga je Ugarska posjedovala dugu tradiciju takve vojske. Tipično srednjovjekovno pješastvo, teška konjica i topništvo bili su od manje važnosti zbog njihove tromosti i neučinkovitosti pri ratovanju s Osmanlijama. To nam govori i podatak da su topnici uglavnom dolazili iz redova građanstva, pa su primjerice oni u Hrvatsku dolazili iz Požuna i Košica, te se na njih više gledalo kao na zanatlije nego na vojnike. Treba također spomenuti i riječnu flotu, zbog njezine važne uloge pri zauzimanju Šapca i Beča. Iz raznih dokumenata saznajemo da je Matijina plaćenička vojska postizala uspjehe čak i protiv brojčano snažnijih neprijatelja.⁴⁷

Uskoro će na tadašnjoj, ratom ugroženoj, granici doći do svojevrstne akulturacije na hrvatskim prostorima, što bi značilo da se polako napuštao klasični srednjovjekovni oblik ratovanja, te su se prihvaćale osmanske metode.⁴⁸

5.2 Doba osmanskih provala

Sultan je uspio konstantnim provalama (od 1468. godine) opustošiti krajeve u Slavoniji, Hrvatskoj i u zaleđu gradova mletačke Dalmacije. Nakon osmanskih upada u zaleđe Šibenika i Zadra, mletačka vlada u Dalmaciju šalje providura s 200 konjanika i 400 pješaka, no to nije uspjelo zaustaviti daljnje pohode osmanske vojske. Već iduće godine harali su Krbavom i Likom do Senja, kroz Modruš prema Kranjskoj. Nekoliko mjeseci kasnije obnovili su pohod i tog su puta došli do Kranjske. Posljednji osmanski napad te godine zaustavila je razlivena rijeka Sava prilikom njihova napredovanja prema Zagrebu. U drugoj polovici 15. stoljeća, upadi i razaranja sela postaju učestaliji. Napadajući iz bosanskih uporišta, akindžije

⁴⁶ *Isto*, str. 32.

⁴⁷ *Isto*, str. 33.

⁴⁸ Ivan Jurković, "Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici i hrvatski identitet", *Povijesni prilozi*, vol. 31, no. 31, 2006., str. 62.

(konjaničke osmanske pljačkaške čete) udružuju se s regularnom osmanskom vojskom i prodiru u širokom rasponu – preko Slavonije, Hrvatske i mletačke Dalmacije do Kranjske, Koruške, Štajerske, a ponekad i Istre. Zadatak akindžija bio je palež, pljačka i odvođenje ljudi u ropstvo, dakle ekonomsko iscrpljivanje i depopulacija kako bi se olakšao put osvajanjima osmanske vojske.⁴⁹

U zadarskim kronikama zabilježene su najvažnije osmanske provale u petnaestogodišnjem razdoblju (1468. – 1483., uglavnom za trajanja Drugoga mletačko-osmanskog rata), počevši od godine 1470. kada je osmanska vojska krajem srpnja i sredinom studenoga dva puta prodrla u zaleđe Zadra, a u listopadu su napali i Hrvatsku. Iduće godine, četiri su puta brzim konjaničkim naletom pustošili po Hrvatskom Kraljevstvu, mletačkoj Dalmaciji i po teritoriju Carstva. U svibnju iste godine (1471.) uslijedile su provale u zaleđa dalmatinskih gradova od Splita do Zadra, te prodiranje preko Slavonije, Kranjske i Štajerske tijekom mjeseca lipnja i kolovoza, da bi konačno u studenome prodrli preko Krasa do Istre i Gorice. Godine 1472. zabilježene su dvije osmanske provale; prva se dogodila krajem proljeća već ustaljenom rutom preko Slavonije (južno od Save) do Kranjske i Štajerske, a na povratku su opustošili frankapanska područja. Sredinom rujna su akindžije uspjele prodrijeti do Furlanije, a u studenom do Gorice i Istre. U rujnu 1473. su pokrenuli pohod na Kranjsku, Korušku i Štajersku preko hrvatskih područja, a krajem prosinca pojavili su se u kopnenom zaleđu Zadra gdje su 15 dana nanosili velike štete. Godinu nakon, Osmanlije pustoše u okolici Varaždina, Koprivnice, Krapine i Križevaca tijekom mjeseca lipnja, da bi u rujnu svoje pohode usmjerili prema Kranjskoj, Štajerskoj, Istri i Furlaniji. Tijekom kolovoza i rujna 1475. godine, a i godinu nakon te, Osmanlije poduzimaju iste, već provjerene, pohode kojima su uspijevali ostvariti slične rezultate onima prethodnih godina. Potrebno je naglasiti kako su u svim pohodima na teritorij Carstva ili Mletačke Republike daleko najveće posljedice trpjeli krajevi srednjovjekovne Hrvatske i Slavonije. U narednim godinama, provale se nastavljaju. Tako je zabilježeno da su Osmanlije 1477. godine prodrli do Furlanije preko Slavonije i Kranjske, a u proljeće iduće godine preko Krbave i Grobnika dolaze do Istre. Daljnji prodor prema Furlaniji onemogućio je porast rijeke Soče zbog obilnih kiša. Te 1478. godine, na povratku Osmanlija u Bosnu, presreo ih je i pobijedio Petar Zrinski, a potom i zapovjednik Jajca. Unatoč porazu, manji su osmanski odredi

⁴⁹ Budak – Raukar, *Hrvatska povijest...*, str. 277.

nastavili napadati zaleđe dalmatinskih gradova, kako je zabilježeno 24. siječnja i 19. studenoga. Godine 1479. u svibnju, osmanska vojska prelazi rijeku Kupu i dopire do Ljubljane, a u kolovozu prelazi rijeku Unu i prodire u Štajersku. Godine 1480. iza sebe su ostavili opustošenu Kranjsku, Štajersku i Korušku, a sljedeće su nasrnuli na Istru i Furlaniju, ali i dalmatinsko zaleđe. Godinu nakon toga (1482.) zabilježeno je pustošenje gradova Roča, Huma i Draguča. U jesen 1483., skupivši brojnu i moćnu vojsku, Osmanlije pokreću pohod na Kranjsku, Korušku i Štajersku, ali ih je na povratku, potkraj listopada, porazio hrvatski ban Matija Gereb na rijeci Uni.⁵⁰

Takvo stanje je potrajalo sve do Korvinova primirja sa sultanom Bajazitom II. 1483. godine. U tih petnaest godina hrvatska područja, od Drave do istočnog Jadrana, pretrpjela su goleme štete u svakom pogledu. Ljetine su bile uništavane, domovi opljačkani, a ljudi odvođeni u roblje. Sve to bilo je razlogom uobičajene pojave u sličnim situacijama – migracija, ne samo podloznoga kmetskog stanovništva, već i ugroženih plemenitih obitelji. Njihov cilj bio je među plemićima očuvanje staleškog statusa i sprječavanje izumiranja obitelji po muškoj lozi.⁵¹

Migracije su od 1450. godine postajale sve brojnije, međutim tek se od početka 16. stoljeća može govoriti o masovnoj pojavi i demografskom rasapu hrvatskih zemalja. O tome svjedoči i činjenica da su područja zahvaćena depopulacijom, nakon 1520. godine, Osmanlije počeli naseljavati.⁵² No potrebno je naglasiti kako je Korvinov obrambeni sustav odolijevao osmanskim nasrtajima pola stoljeća! Uzimajući u obzir činjenicu da je, padom Bosne i zauzimanjem središnjeg balkanskog prostora, Osmansko Carstvo steklo strateško uporište za organizaciju prodora u hrvatske krajeve i mletačke posjede, može se zaključiti kako je korvinski obrambeni sustav spriječio daljnja osmanska teritorijalna napredovanja, ali nije bio u mogućnosti zaustaviti njihove pljačkaške prodore i sve učestalije i masovnije migracije koje su rezultirale demografskom katastrofom, osobito po središnje prostore srednjovjekovne Hrvatske.⁵³

⁵⁰ Šanjek (ur.), *Povijest Hrvata...*, str. 355-356.

⁵¹ Vidi više: Jurković, "Osmanska ugroza...", str.65.

⁵² Tomislav Raukar, "Hrvatska na razmeđu XV. i XVI. stoljeća", *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, vol. 17, no. 1, 1990., str. 11.

⁵³ Vidi više: Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje...*, str. 95.

5.3 Bitka na rijeci Uni kod Broda Zrinskoga

Valja spomenuti i jedan od uspješnih vojnih poduhvata hrvatskog bana Matije Gereba 1483. godine.⁵⁴ Kao rođak kralja Korvina i čovjek njegova velikog povjerenja, poslan je da kao ban ujedini velikaše i vojne efektivne hrvatskog dijela Kraljevstva. Novi ban iskustva je stjecao boreći se u mnogim ratovima na strani svoga kralja, a posebno se iskazao tijekom opsade Jajca 1463. godine. Nakon potpisivanja primirja s Osmanlijama, ratovao je i protiv Fridrika III.⁵⁵ Kao nagradu za svoju službu, od kralja je dobio posjede u Baranji.

Ban Gereb je, skupivši oko sebe vojsku hrvatskih kneževa dočekaao Osmanlije “na rijeci Uni kod broda Zrinskoga” na mjestu gdje će poslije stajati Novigrad. Presreli su osmansku vojsku predvođenu Harsi-pašom na povratku s pohoda, natovarenu ratnim plijenom i vodeći za sobom gomilu sužnjeva. Iz kronika Jakova Unresa, saznajemo imena svih knezova koje je okupio hrvatski ban. Neki od navedenih su bili knez Bernardin Frankapan te knezovi Zrinski i Perušić, despot Zmaj Vuk Grgurović i kapetan Blaž Madžar. Bitka se odvijala od 29. do 30. listopada 1483 u kojoj su vojske bana Gereba hametice potukle Osmanlije. Nakon završetka bitke su svi sužnjevi (njih oko 10.000) oslobođeni i poslani svojim domovima. Hrvatski ban zarobio je dvojicu vojvoda i 2.000 Osmanlija, a ostali su izginuli u bitci, ili su se utopili u rijeci Uni pokušavajući pobjeći. Kralj Korvin je o pobjedi kršćana obavijestio papu Siksta IV. i talijanske kneževe, te je uskoro na svome dvoru primio poslanika sultana Bajazita II. koji je donio prijedlog o sklapanju primirja na pet godina uz “časne i poštene uvjete”.⁵⁶ Navedene brojke trebaju se uzimati s oprezom jer je običaj kroničara preuveličavati brojčanu veličinu vojske, zarobljenih ili pak oslobođenih. Još jedan razlog tomu može biti činjenica da je kralj Korvin ovu bitku iskorištavao u propagandne svrhe pa je zbog toga broj oslobođenih sužnjeva neusporedivo veći od broja zarobljenih Osmanlija (10.000 : 2.000). Svaka pobjeda protiv osmanske vojske s radošću je prepričavana među kršćanskim svijetom, a posebice ova koja je donijela godine relativnog primirja.

⁵⁴ Vidi više: Šanjek, (ur.), *Povijest Hrvata...*, str. 352.

⁵⁵ Klaić, *Povijest Hrvata...*, str. 175.

⁵⁶ *Isto*, str. 165-167.

6 KORVINOVA SMRT I KOLAPS NJEGOVA OBRAMBENOG SUSTAVA

Godina 1490. nije bila samo u znaku smrti Matije Korvina, već je označila i dolazak na prijestolje vladara koji je odustao u nastojanjima da pruži, toliko potreban, otpor prema Osmanlijama. Primirje potpisano 1483. godine između sultana i kralja Korvina isteklo je upravo te 1490. godine i nastavljaju se osmanski prodori u Hrvatsku. Dinastija Jagelović u potpunosti napušta organiziranu i djelotvornu obranu pomoću korvinskog sustava i tu ulogu odlučno preuzimaju hrvatska područja predvođena plemstvom.⁵⁷

Isto tako, sve Korvinove reforme bile su poništene, porezni sustav vraćen je na staro i stajaća vojska biva ukinuta.⁵⁸ Novi vladar se ukidanjem tih reformi odrekao neusporedivo bogatije kraljeve riznice s kojom bi lakše mogao nametati svoju volju plemstvu te je time zapravo pristao biti marioneta svjetovnim i crkvenim velikašima. U razdoblju od 1522., kada Osmanlije zauzimaju Knin i Skradin, do 1528. godine, kada pada Jajački banat – urušava se korvinski protuosmanski sustav.⁵⁹

⁵⁷ Vidi više: Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje...*, str. 96-97.

⁵⁸ *Isto*, str. 279.

⁵⁹ Raukar, "Hrvatska na razmeđu...", str. 10.

7 ZAKLJUČAK

Potkopavši teritorijalnu cjelovitost srednjovjekovne Hrvatske osvajanjem područja između Cetine i Neretve, Osmanlije postaju glavnim uzročnikom stagnacije i gospodarskog i društvenog razvoja.⁶⁰ Ipak, kralj Korvin imao je uspjeha u zaustavljanju osmanskog vojnog napredovanja u Hrvatskoj i Ugarsko iako su dinastičke borbe u Srednjoj Europi oslabile njegov položaj prema Osmanskomu Carstvu. Društvene promjene koje su zahvatile Hrvatsku za vrijeme vladavine Matije Korvina bile su izravne posljedice osmanskih provala – ubrzana depopulacija Hrvatske i Slavonije te rasap srednjovjekovne strukture društvenih zajednica. Isto tako je štiteći vlastite interese elita feudalnog društva (osobito ona na sjeveru i zapadu Ugarske, neopterećena osmanskim ratnom ugrozom) bila nositeljem otpora promjena u Kraljevstvu. S jedne strane kralj je želio učvrstiti središnju vlast dok je s druge strane aristokracija bila presnažna da bi svu vlast, osobito porezne prihode, prepustila kralju u ruke. Nakon njegove smrti obrambeni sustav protiv Osmanlija počeo je slabjeti, a politički utjecaj velikaških obitelji u Kraljevstvu ponovno je ojačao. U takvim su unutarnjo i vanjskopolitičkim zamršenim odnosima najgore prošle hrvatske zemlje, jer su zbog nepostojanja lako branjive prirodne granice (velikih rijeka), unatoč obrambenog sustava, trpjele dugotrajna osmanska pustošenja, demografske i na koncu teritorijalne gubitke.

⁶⁰ Borislav Grgin, "Osmanski utjecaji na Hrvatsku u drugoj polovici 15. stoljeća", *Povijesni prilozi*, vol. 23, no. 23, 2003., str. 102.

8 LITERATURA

- 1) Bak, János M. – Király, Béla B. (ur.), *From Hunyadi to Rakóczi. War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, Brooklyn: Brooklyn College Press, 1982.
- 2) Budak, Neven – Raukar, Tomislav, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, Zagreb: Školska knjiga, 2006.
- 3) Čoralić, Lovorka, “Prekojadranska iseljavanja iz Modruša od XIV. do XVI. stoljeća (s posebnim osvrtom na zajednicu modruških iseljenika u Mlecima)”, *Modruški zbornik*, vol. 3, no. 3, 2009., str. 103-120.
- 4) Frankapan Modruški, Bernardin, *Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku (1522.)*, priredio Ivan Jurković – Violeta Moretti, *Modruški zbornik: Posebna izdanja*, knj. 1, Zagreb: Katedra Čakavskog sabora Modruše, 2010.
- 5) Grgin, Borislav, “Senj i Vinodol između kralja Matijaša Korvina, Frankapana i Venecije (1465-1471)”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 28, no. 1, 1996., str. 61-70.
- 6) Grgin, Borislav, *Počeci rasapa (kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska)*, Zagreb: Ibis grafika d.o.o., 2002.
- 7) Grgin, Borislav, “Osmanski utjecaji na Hrvatsku u drugoj polovici 15. stoljeća”, *Povijesni prilozi*, vol. 23, no. 23, 2003., str. 87-102.
- 8) Grgin, Borislav, “Modruš između kneževa Frankapana, Osmanlija i kraljevskih vlasti, 1458–1526.”, *Modruški zbornik*, vol. 3, no. 3, 2009., str. 41-51.
- 9) Grgin, Borislav, “Plemićki rod Deževića Cerničkih u kasnome srednjem vijeku”, *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi*, no. 1, 2012., str. 107-130.
- 10) Jurković Ivan, “Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici i hrvatski identitet”, *Povijesni prilozi*, vol. 31, no. 31, 2006., str. 39-69.
- 11) Kalous, Antonin, “Kralj Matijaš Korvin i papinstvo početkom 1472. godine: Miklós Nyújtódi Székely u Rimu”, *Povijesni prilozi*, vol. 52, no. 52, 2017., str. 7-25.

- 12) Karbić, Marija, "Hrvatsko plemstvo u borbi protiv Osmanlija. Primjer obitelji Berislavića Grabarskih iz Slavonije", *Povijesni prilozi*, vol. 31, no. 31, 2006., str. 71-85.
- 13) Karbić, Marija, "Položaj pripadnika visokog plemstva u hrvatskim zemljama. Primjer Barbare Frankapan", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 30, 2012., str. 145-154.
- 14) Klaić, Vjekoslav, *Povijest Hrvata*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1973.
- 15) Kurelić, Robert, "Posljednji svjedok ubojstva: Frankopani i Celjski u petnaestome stoljeću", *Povijesni prilozi*, vol. 50, no. 50, 2016., str. 205-229.
- 16) Lukšić, Mislav Elvis, "Zatočeništvo Nikole Modruškoga kod Krbavskih knezova g. 1462.", *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, no. 42, 2000., str. 105-171.
- 17) Raukar, Tomislav, "Hrvatska na razmeđu XV. i XVI. stoljeća", *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, vol. 17, no. 1, 1990., str. 5-14.
- 18) Raukar, Tomislav, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*, Zagreb: Školska knjiga, 2007.
- 19) Szakály, Ferenc, "The Hungarian-Croatian Border Defense System and Its Collapse", u: János M. Bak – Béla B. Király (ur.), *From Hunyadi to Rakóczi. War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, Brooklyn: Brooklyn College Press, 1982., str. 141-158.
- 20) Šanjek, Franjo (ur.), *Povijest Hrvata*, knj. 1, Zagreb: Školska knjiga, 2003.

9 SAŽETAK

Kasnosrednjovjekovno Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo, kao i čitavo kršćanstvo, suočilo se s novim problemom koji nadire s istoka. Naumu Osmanlija da prodru duboko u srednju Europu na putu se ispriječio hrvatski etnički prostor pružajući snažan otpor. S druge strane Ugarsko-Hrvatski kralj Matija Korvin težio je centraliziranju države, ne bi li na taj način oslabio aristokraciju i učvrstio svoju vlast. Njegove reforme nisu naišle na odobravanje i pobuna velikodostojnika bila je neizbježna. Tome u prilog išao je i Korvinov uzaludan vojni angažman u srednjoj Europi. Unutarnji problemi bili su samo dio mnogo kompleksnije situacije u kojoj se nalazilo Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo. Padom Bosne, Kraljevina Hrvatska postaje prvom crtom obrane protiv nadirućih Osmanlija. Kao odgovor, kralj Matija Korvin organizira protuosmanski obrambeni sustav, a uz njega staje hrvatski ban i plemićka vojska. Osmanske provale uništavale su ljudsku svakodnevicu u drugoj polovici 15. stoljeća, no ipak je uspješno odbijano svako osmansko teritorijalno širenje unutar granica Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, barem za vrijeme Korvinove vladavine. Nakon 1490. godine sva njegova postignuća bivaju obezvrijeđena i poništena te se budimski dvor vraća na početnu, veoma tešku poziciju.

Ključne riječi: Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo, Kasni srednji vijek, Osmanska ugroza, obrambeni sustav, Matija Korvin

10 SUMMARY

MATTHIAS CORVINUS AND DEFENCE OF THE CROATIAN KINGDOM

During the late medieval era, the Kingdom of Croatia-Hungary was, as well as the rest of Christian Europe, faced with an enormous threat. Ottoman advances were securing areas for akinji attacks which degraded political and cultural life in Croatian lands. In order to achieve his goals Matthias Corvinus was determined to centralize and consolidate power in opposition to aristocracy demands. His politics were faced with resistance and the most prominent members of the aristocracy revolted against such attempts. Croatian lands became the first line of the defense when Ottomans conquered Bosnia. In order to deal with the new situation, Corvinus established defense system and recruited mercenaries to serve as a standing army, in addition to that, ban of Croatia and Croatian noble families unite in the fight against the enemy they all have in common. In the era of Matthias Corvinus (1457.-1490.) Ottoman territorial expanding was stopped, but akinji attacks could not have been prevented.

After 1490., when Corvinus died, all of his achievements were devalued and new king renounced his politics.

Key words: Ottoman threat, Late medieval ages, Matthias Corvinus, Croatian-Hungarian Kingdom, fortification system